

RŪSAS KRĀSAS KRIMIĶIS

JAUNO AUTORU ĪSVIEDOKĻI PAR LATVIJAS NACIONĀLĀ TEĀTRA IZRĀDI
"KO VAR CILVĒKS" ROBERTA DAUBURA REŽIJĀ

"Bendem darbs, režisoram – tēma"¹

Luīze Šnore: Parādījis sevi vairākos Latvijas teātros, Roberts Dauburs nupat iestudējis debijas izrādi Nacionālajā teātrī – krimināldrāmu "Ko var cilvēks" –, aizsākot iecerēto triloģiju. Sadarbībā ar dramaturgu Jāni Joņevu tapušais materiāls balstīts patiesos notikumos, detalizēti pievēršoties vienai no izmeklētājas Ritas Aksenokas profesionālas dzīves kulminācijām – bruņotas bandas 300 pastrādāto noziegumu lietai.

Sanitas Paulas atveidotā Rita Aksenoka ir stingra savā pārliecībā. Aiz silta ārējā tēla ir spēcīga sieviete, īsta profesionāle, kuras vadībā tiek atklāti nežēlīgi noziegumi un pieķerti paši rūdītākie noziedznieki, arī konkrētās bandas vadonis Aleksandrs Volkevičs. Gudrs bijis režisora gājiens šai lomai izvēlēties Mārci Maņjakovu, jo aktierī paradoksāli apvienojas cilvēcisks siltums un dzelžains bargums. Draudīgās acis, kas saspringti uzlūko te Ritu, te skatītājus, vienlaikus liek gribēt noticēt šī cilvēka kriminālo spēju spektram un tajā pašā laikā ir uztveramas kā aizsargreakcija, kā vēlme noturēt statusu. Izmeklētājas un noziedznieka saspēlē valda profesionālisms un sava veida sāncensība, jūtama arī ironijas klātbūtne un vēsa gandrīz vai koķetērija no Aleksandra puses. Neskatoties uz šausmām, ko pastrādājuši aizturētie, Aksenokas kundze viņus uzlūko iespējami cilvēcīgi, saglabājot pārliecību par likumpārkāpēju iekšēji sakarīgo būtību.

Abu galveno varoņu lielākoties retrospektīvi pārrunātās epizodes papildina Elzas Rūtas Jordānes dažādās lomas, no kurām nozīmīgākajā, Baibas Aleksandras Volkevičas, Aleksandra meitas tēlā, izgaismojas jaunas sievietes identitātes un pagātnes atbilžu meklējumi, taču dramaturģiskās dimensijas trūkuma dēļ varone pilda drīzāk sižetisku funkciju. Turpretī pāris no aktrises nelielajām lomām efektīvi atsvaidzina viendabīgo izmeklētājas-noziedznieka dinamiku, kā arī emocionāli iedarbīga ir meitas iedomātā saruna ar tēvu.

Veiksmīgu elementu kopsakarību izrādē notur Kristiana Brektes scenogrāfija – padzīvojusī garāža un dažādu ornamentu dzelzs restes veido vienlīdz atsvešinātu un pārveidojamu vidi no vienkāršas robežšķirtnes vai loga rūts līdz cietuma kamerai. Mākslinieks savā kolorītajā rokrakstā piešķīris asiņainu raksturu arī noziegumus attēlojošajām fotogrāfijām, savukārt melnbaltās maskas kalpo kā atjautīgs spēles elements. Gaumīgi kontrastējot ar scenogrāfijas un tērpu rūsas un citiem siltajiem toņiem, Kristas Erdmanes gaismu partitūra Aktieru zāles pelēkās velles krāso vēsas un ļaujas saspēlei ar restu rakstiem. Arī komponista Tomasa Anča stīgu instrumentu un metāla skaņu simbiozes mūzika rada jūtīgu, iekšēji trauslu, brīžiem spriedzes pilnu izrādes fonu.

Iestudējums ir dokumentāls pagātnes atstāstījums, tāpēc darbības ziņā – nedaudz gauss, taču to lielākoties kompensē ievēlkošais saturs.

Koķetērija par kriminālās drāmas žanru

Daniela Muižniece: Tā kā izrādes nosaukums ir “Ko var cilvēks”, uz programmas redzams Mārcis Maņjakovs asinīm pieplūdušām acīm un sātaniem ragiem, jaunais režisors Roberts Dauburs norādījis, ka savās izrādēs izjauc komfortablas ilūzijas, bet scenogrāfs Kristians Brekte ir Kristians Brekte, pirms izrādes biju noskaņojusies, ka nāku uz jutekļus un smadzenes skrubinošu, zosādu uzdzenošu un visādā ziņā morāli izaicinošu iestudējumu. Ka izrādes gaitā kārtējo reizi es un pārējie skatītāji pārliecināsimies, ka cilvēks spējīgs uz nedomājamu nežēlību. Taču par spīti tēmas uzliktajiem noteikumiem iestudējums pārsteidza ar savu silto atmosfēru, aizkustinošo cilvēcību un “joņeviski” asprātīgajiem dialogiem (izrādes dramaturgs ir Jānis Joņevs). Gribētu teikt, ka “Ko var cilvēks” ir koķetērija par kriminālās drāmas žanru – ne vienu reizi vien iedomājos par iestudējuma līdzībām ar Oskara Rūpenheita kino stlistiku. Izrāde balstīta uz reālu krimināllietu, ko pagājušā gadsimta septiņdesmitajos izmeklējusi leģendārā Rita Aksenoka. Viņa ir vienīgā, kuras vārds šajā stāstā nav mainīts. Izrādē sevišķi smago lietu izmeklētāju iemieso aktrise Sanita Paula. Paulas tēlojums sākumā šķiet nedaudz šablonisks, balss uzspēlēta, tomēr tas ļauj precīzi iznest Aksenokai un tam laikam raksturīgo skolniecisko, pat pedantisko centību. Viņas antagonistu Aleksandru Volkeviču, noziedzīga grupējuma vadītāju un “mentu” aģentu, kura lieta nonākusi uz izmeklētājas galda, spēlē Mārcis Maņjakovs. Loma viņam der kā cimdīņš. Maņjakovs noziedznieku padara par cilvēku gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē. Simpātisku, harismātisku cilvēku. Jaunā aktrise Elza Rūta Jordāne izrādē ataino vairākas lomas un pilda vairākas funkcijas, bet galvenā no tām ir Volkeviča meita Baiba Aleksandra, kuras uzstājīgi uzdotie jautājumi saliek stāstā trūkstošos

puzles gabaliņus. Jordānei šī ir laba iespēja parādīt savas spējas lēkāt starp krasi atšķirīgiem personāžiem, un jāsaka, ka to ir visnotaļ interesanti skatīties.

Radošajai komandai ar Robertu Dauburu priekšgalā izdevies ar vieglumu iznest skarbu un neviennozīmīgu stāstu. Joņeva oriģināldramaturģija prasmīgi montē nelineāro sižetu un pareizajās proporcijās balansē starp rūgto un saldo. Brektes scenogrāfija vienkāršiem un gaumīgiem paņēmieniem ne tikai rada spēcīgu atmosfēru, bet arī palīdz aktieriem darboties uz spēles laukuma. Varbūt tas sanācis nejauši, taču šķiet, ka Brekte, veidojot izrādes vidi, tiešām domājis par aktieriem. Jaunā komponista Toma Anča mūzika, lai arī ir tālu no tā laika "Mikrofona" aptaujas hitiem, labi iegulst iestudējuma estētikā.

Ko var šī izrāde? Uzspīdināt uz rūsas pleķīšiem vispārpieņemtās, strikti melnbaltās patiesības.

^[1] Citāts no izrādes.